

DOMOKOS PÁL PÉTERREL

„A népemért mindent . . .”

Dr. Domokos Pál Péter, a 83 esztendőes tudós, író, pedagógus a közel-múltban egymás után jelentette meg a kiváló művek sorát, amelyeknek mindegyike hosszú évtizedek fáradságos kutató és gyűjtő munkájának eredménye. E művek egytől egyig a magyar művelődéstörténet egy-egy fehér foltját számolták fel. Csak néhány példa:

A *Hangszeres magyar tánczene a XVIII. században* c. könyvében a régen elsíratott, elveszettnek hitt 18. századi hangszeres zene 248 darabját adta közre. Az 1979-ben napvilágot látott: „. . . édes Hazámnak akartam szolgálni” c. műve méltán váltotta ki a legmagasabb elismerést és a nagyközönség élénk érdeklődését. A másfél ezer oldal terjedelmű kötetben Domokos Pál Péter Kájoni János csiksomlyói ferences szerzetes 1676-ban kotta nélkül kiadott énekeskönyvét dallamokkal kiegészítve közölte. Az eredeti műben csak utalások szerepeltek a dallamra, a könyv székelyföldi, moldvai használói tudták ezeket, de 300 esztendő alatt jórésztük feledésbe merült. Kéziratok, kódexek és egyszerű székely parasztemberek segítségével rekonstruálta Domokos Pál Péter az erdélyi katolikus kultúra e felbecsülhetetlen értékű remekét.

Ugyancsak e könyvben írta meg a szerző a moldvai csángó származású, szintén ferences rendi szerzetes, Petrás Incze János életét és munkásságát. E műből kitetszik, hogy az első igazi népdalgyűjtőnk Petrás Incze János volt. E könyvben fellelhetjük mindazt az ismeretet, amely a moldvai magyarság történetének megismeréséhez szükséges.

1981-ben megjelent a *Bartók Béla kapcsolata a moldvai csángómagyarokkal*, s újra kiadásra került a Rajeczky Benjáminnal közösen írt *Csángó népzene* I–II. kötete.

Domokos Pál Péter kutatásai nyomán került elő két régi magyar nyelvemlékünk. A csesztochowai pálos szerzetesek kolostorában egy 1506-ból származó kéziratos könyvben egy magyar nyelven írt imádságra bukkant.

A másik magyar nyelvemlék a kézdiszentléleki földjegyzék, amely 1501-ből származik.

A már megjelentetett művek mellett számos munka vár kiadásra, de Domokos Pál Péter nem pihen, naponta íróasztalához ül, kutat. Az írás, a kutatómunka mellett hetente útrakel, hogy itthoni vagy határainkon túli falvakban, városokban előadásokat tartson; hogy tovább adja gazdag élete tapasztalatait az ifjabb generációknak; hogy példát mutasson, buzdítson: Élni csak így, népünkért való szakadatlan fáradozásban érdemes!

Kóka Rozália

Hajdú D. Dénes:

– *Mely tájnak a szülőtte, mik voltak a szülei? Milyen volt az élete gyermekkorában?*

– Csíksomlyón születtem 1901-ben, június 28-án, Péter Pál napján; innen a keresztnemem is.

Szent István törvényében írva vagyok: Decem villae ecclesiam aedificent, vagyis minden tíz község építsen templomot. Noshát, Csíksomlyó, Várdotfalva, Csobotfalva, Csomortán, Pálfalva, Tapolca, Szereda, Csütörtökfalva, Mártonfalva és valamelyik szeg épített közös templomot. Ennek a templomépítő közösségnek Csíksomlyó lett a központja, itt építették fel a Szent Péter és Pál apostolról elnevezett templomot.

Ennek a templomnak később meghatározó szerep jutott az életemben.

Édesapám Domokos Elek 1866-ban, a kiegyezést megelőző évben született, ugyancsak Csíksomlyón. Kicsi korában fekete himlőben jobb szemét elveszítette. Csak három elemi osztályt végzett, de ezalatt szépen megtanult írni, olvasni. Korán munkábaállt: még gyermekként a falu postása lett. Később a kőműves mesterséget annyira elsajátította, hogy kőműves mester, majd úgynevezett pallér vált belőle. Szeredában, Somlyón és a környező falvakban több házat, középületet tervezett-épített, így dr. László Géza, Jakab Ferenc meg Salló Ignác házat, de ő építette a somlyói községházát, Csobotfalván és Csomortánban az iskolát, Mádéfalván a plebániát. Hirtelen haragú természete volt, embereit kemény kézzel fogta, a tisztességes munkát mindig megkövetelte, de ugyanilyen szigorú önmagához is. Minket gyermekeket is így nevelt.

Édesanyámat 1863-ban tartotta keresztvíz alá Csomortáni József, meg Borbáti Terézia, és Bodó Alojzi plébános keresztelte meg. A elemi iskolában Antal József kántor tanította, talán neki köszönhető, hogy később is mindig vidám, daloslelkű maradt a természete. Erről a kántorról mesélte nekem: verses magyar történelmet tanított a székely gyermekeknek; ő maga szedte versebe. A kezdő sorokra még emlékszem:

*Keletről jövének őseink e honba,
Ámde eredetük mély homályba vonva.*

Azóta sokat fejlődött a történettudomány, különösen a régészeti ásatások hoztak újat, de e strófa naiv igazsága máig sem vitatható... Aztán lánykorában szolgáltni ment Brassóba. Abban az időben majdnem minden székely lány szolgáltni járt. Általában szász polgárvárosokba, Szebenbe, Medgyesre, volt aki egész Budapestig eljött, de a legtöbb csiki lány Brassóba állt be. A szolgáló lányok míg letelt az idejük, megismerték a polgáriasodottabb életet is. Édesanyám is akkor tanult meg németül, meg sok muzsikát hallott ott. Aztán a lányok mikor visszatértek Csíkba, várták a „Jakab-ág”-at. A május elsejei, jakabnap multság után, hajnalban a legények titokban lucfenyő ágat állítottak annak a lánynak a kapujába, akit szerettek. Édesanyám is hamarosan férjhezment Ajkáról azonban később sem fogyott el soha a nóta, mindig énekszóval ringatott bennünket. Így végezte a munkát is, az pedig bőven akadt a háznál, mert édesapám a kőműves

mesterség mellett a földművelést sem hagyta abba. Hatan voltunk testvérek. Két nővérem közül Juliska 1894-ben született, ma is Csíkszeredában él a legidősebb Anna nővérem pedig, aki 1889-ben született, itt lakik Budapesten.

A gyermekéveim szegénységünk ellenére gondtalanul, boldogító emlékekkel teltek el. Szegénység? Nem is éreztük. Akkor még nem volt ilyen anyagi gondolkozásmód. A tavasz érkezését a hóvirág, fehérgyöngyvirág meg a kékberek keresése jelentette a Kicsisomlyó oldalán. Oda mentünk ki a nyírfásba. Ott meg-eresztettük és megkóstoltuk a nyírfa-kéreg édes levét, amit mi viricsnek nevezünk. Amikor pedig megindult a tavaszi nedvkeringés, furulyát duvasztottunk és hogy a fűzfahéj könnyebben váljék meg a héjától, ütögetés közben még mondókával is biztattuk:

*Duvadj, dudadj furulya,
Nádibika, vasvilla.*

Kitoltuk a szárazbodza ága belét, majd az így keletkezett csónél valamivel rövidebb, de beleillő nyelet faragtunk és a nyállal sikosított szösz-dugó belehelyezésével már készen is volt a bodzapuska; ez aztán a dugót pattanó hangzással messze ellőtte. De készítettünk bürökből vízipuskát is, meg naphosszat őriztük a pipéket a zöld csiki legelőn, s miközben megittattuk őket magunk is jót lubickoltunk a patakban, a „borvízferedőben”. Ha megszomjajztunk, a Székertben, a Bolokán vagy a Belmezőben hasrafekve ittuk a borvizet a Kúpökből. Ízét még ma is érzem, míg élek, nem tudom elfelejteni.

– *Milyen játékokat kedveltek a tizenéves csíki gyermekek a századforduló első évtizedeiben?*

– Nekünk játékszamba ment még a konyhára való borvízhordás is, annak ellenére, hogy ez egyben mindennapi kötelességet jelentett. Elszórakoztunk a természetnyújtotta egyszerű játékokkal, mint: egy hangyaboly megdúlása, piszkálgatása s aztán a hábrorgó, megkerült hangyahad szemlélése. Úztuk a pillangókat, de csak a színváltót meg a fecskefarkút szerettük. A fehér káposztapille nem kellett, annak nem volt számunkra értéke. A mai gyerekek a készen kapott, iparilag előállított játékokat kedvelik, ismerik.

– *Jelentett-e a gyermekek számára valamit az ünnep? Milyen volt otthon a család élete?*

– Otthon édesanyám versekre, imádságokra, énekekre tanított meg. Ünnepnapjaim központja a templom volt, ahová mindig szüleimmel és testvéreimmel együtt jártunk. Rendszerint a Szent Péter templomba, csak a pünkösdi körüli napokon mentünk a Kegyetemplomba. Szülői otthonom törvénye volt a Mária-harangszóra való kötelező hazaérkezés. Ennek elmulasztása feltétlen verést vont maga után. A reggeli és esti imát a szobában térdenállva mondtuk el. Az imádság szövegére édesanyám tanított meg; ezek az imák minden családban szájhagyomány útján hagyományozódtak. A reggeli imádságunk a következő volt:

Istenem és Atyám! Hozzad emelem fel első gondolatomat. Te megőriztél az éjjel engem, míg oly sokakat elért a halál, vagy betegség. Te ajándékoztad nekem e napot, hogy ismét a javulás és erkölcs útján haladjak a boldogság felé, melyre teremtettél. Miképpen adjak Neked elegendő hálát Atyám és Istenem? Hány nap tűnt el már életemből örökre, mily keveset éltem még Neked és rendeltetésednek. A mai nap legyen ismét kezdve a Te nevedben. Már oly sokszor megszegtem legjobb feltételeimet. Tegyem-e ezt ma ismét? Nem, ments meg ettől Istenem. Minél jobban ismerem gyengeségemet, annál gondosabban fogok őrizkedni, kivált azon bűnöktől, melyekre leginkább hajlandó vagyok. Azon gondolat, hogy Te mindenütt jelen vagy, tartson vissza minden gonosztól és vezéreljen jóra engem. Egek Királynéja! Szűz Mária! Jó keresztények anyja! Légy Te is oltalmazóm! Te pedig állj meg és támogasd gyarló szolgálódat Mennyei Atyám! A Szentlélekkel egyetemben mi Urunk és Üdvözítő Jézus Krisztusunk által. Ámen.

Az esti imádsághoz pedig záró vers is tartozott:

*Mivel már béestvéledett,
Kérünk teremtőnk Téged,
Mutasd szökött őrzésedet,
Hozzánk kegyelmességedet.*

*Gaz álmok távolessenek,
Rút látásaink elvesszenek,
Sátánok megköttessenek,
Hogy testünk ne fertőzzenek.*

*Engedd ezt nekünk kegyesen,
Atya, Fiú felségesen,
Szent Lélekkel egyetemben
Élvén örök dicsőségben.*

Ámen

– *Hol végezte iskoláit?*

– Csíksomlyón az obszerváns ferences szerzetesek a XVII. században iskolát alapítottak. Az elemi iskolai oktatást Domonkos Kázmér, aki később erdélyi püspök lett, intézményesítette 1667-ben, de oklevelek utalnak arra is, hogy ez megelőzően itt készítették elő további tanulmányokra azokat az ifjakat, akik papi pályára kerültek. Ugyanebben az évben kezdődött meg egy egyszerű faépületben a középiskolai tanítás is, melyből aztán a híres Tanítóképző és Főgimnázium fejlődött. A tanítóképző 1858-ban indult, első igazgatójára, P. Simon Jukidán tartományfőnökre még személyesen emlékszem. A rend abban az évben, 1906-ban vonult vissza a tanítástól, amikor én az első osztályba iratkoztam. Természetesen azért mind a képzőben, mind a főgimnáziumban tanítottak továbbra is a szerzetes tanárok, de főképpen hittant, éneket, zenét, Nekem az első tanítóm Márton Emília, hitoktatóm pedig Hollanda János káplán volt. Családom mellett ők fogták a kezem és indítottak útnak. Előbb a betűvetés mesterségére, olvasásra

meg a számolás alapelveire tanított meg. Szélid, szép, okos tanítónó volt, akit mi vadócok hamar megszerettünk. Sűrű templombajárásom kapcsán korán megtanultam ministrálni. A Szent Péter és Pál templom 8 regiszteres orgonájának hangja és a falusi székelyekből álló kórus ma is fülemben cseng. A Kájozi féle énekeket énekeltük. Szorgos templombajárásomért lehettem később „vidimusz”. A vízkereszti házszenteléskor a pap előtt haladó ministráns latin szavakkal hirdeti meg a bibliai három-király-járás emlékét: – Vidimus stellameis in oriente (Láttuk napkeletről fejönni csillagát) – Az idézet első szava után hívták így a házszentelési ministránst. Még elemi iskolás koromban lettem otthonos a kégytemplomban és a ferences klostromban is. A pütkösi búcsújárás csalt el oda, meg a kedves fogadtatás; a barátok szívesen foglalkoztak velem. P. Tima Dénes művészi egyszerűséggel játszott az orgonán és engem gyakran maga mellett énekeltetett.

– *Nemrég fejezte be a Salvator kápolnáról és egyben a híres csíksomlyói búcsúhelyről írt kultúrtörténeti művét. Beszélne arról, hogyan alakult ki a Csíksomlyói Madonna kultusza, milyen történelmi eseményekhez kapcsolódik?*

– A csíksomlyói ferences kolostorban a XV. század közepétől közel egy évszázadon keresztül híres festő és faszobrász iskola működött. Nos, ebben az iskolában készült a Csíkszenttamási Madonna, a Csíkmenasági Madonna, a csíkszentimrei festett-faragott szárnyas oltár, de itt élhetett a csíkszentdomonkosi oltár festője is. Ennek az iskolának kiteljesedése, legszebb alkotása a Csíksomlyói Madonna, mely Székelyföld legértékesebb műkincse. Több művészettörténész a XVI. század első évtizedeit jelöli meg alkotási időpontnak; valószínű egy szárnyas oltárból marad fenn. Tény az, hogy János Zsigmond csapatainak 1597. évi támadásakor a kegyszobor már Csíksomlyón van. Ez az első időpont, amikor a csíki népet hitében megerősíti. Ebben az évben határozza el az erdélyi reformáció, hogy János Zsigmond vezetésével több ezer főből álló csapatot küld, így bírja rá erőszakkal a csíki székelyeket keresztény hitük megtagadására. A csíkiek mindössze néhány száz főből álló sereggel várták a támadókat. A csata úgy zajlott le, hogy a férfiak a Tolvajostető egyik völgybehajló keskenyebb útszakaszán, mindkét oldalon előre megfűrészelték az utat szegélyező fenyőket. Aztán fejszékükkel elrejtőztek az erdőben. Közben az asszonyok a somlyói templomban leborultak a Madonna elé és imádkoztak. Kérték a Szűzanyát, segítse hitük megtartását és védelmezze meg őket a sokszoros túlerőben lévő zsoldos hadak kegyetlenkedéseitől, elnyomásától. Mikor pedig a támadók beértek a kiválasztott útszakaszra, a fejszések előrohantak az erdő aljából és megdöntötték a befűrészelt szálfákat. Rá a támadókra. Így sikerült megfutamítani a hitűkre tört elleneséget. Nem kis haditett volt ilyen számbeli fölényben lévő ellenséggel szemben csatát nyerni. Ezt köszönték meg a Csíksomlyói Madonnának, hogy ész, hiterőt adott nekik, aminek segítségével úrrá lettek az elpusztításukra törő hatalommal szemben. A ferences atyák háztörténete még egy lényeges eseményt tart számon: a tatárok előhada 1694. február 13-án éjjel váratlanul rátört Csíkszentmihályra. A falut felgyújtották, a lángoló házakból kimenekülő embereket leöldösték, vagy rabszíjra fűzték. Még ugyanazon az éjjel továbbjöttek Göröcsfalvára és Rákosra is. Két nap múlva pedig újra megjelentek, ellepték az egész Felcsíkot, elpusztí-

tották Szentmihályt, Szépvizet, Szentmiklóst, Delnét, Borzsovát, Szentdomonkost és Pálfalvát. Aztán vonultak tovább Várdotfalvára, Csoborfalvára és a somlyói klostromhoz. Ez utóbbi falvakban a férfiak hiányoztak, mert az alsíki táborban gyülekeztek a tatárok ellen. Somlyón csak néhány szerzetes, a nők, meg a gyerekek maradtak. Ekkor egy papnövendék az asszonyokat férfi ruhába öltöztette, felszerelte kapával, cséphadaróval meg dobbal és süvöltő hangszerekkel, aztán a Kis-Somlyó oldalánál csatarendbe álltak. A diákok meg a klostromból harsogtak különféle hangszerekkel, azt a látszatot keltve ezzel, hogy itt egy nagyszámú sereg van. A tatárok néhányszor megkerülték a klostromot, de harcba nem szálltak. Elvonultak Csíkszentkirály felé, ahol meg a férjihad várta őket; itt megütköztek és a tatárokat megfutamították. Hát ezek voltak azok az események, amelyek az egész Csíki medencét a Csíksomlyói Madonna tiszteletére készítették. Ettől az időtől kezdve aztán tavasszal, pünkösdkor keresztaljával falvanként jöttek az emberek a Madonnához, később pedig nemcsak Székelyföldről, hanem Erdély más részeiből is, és jöttek Moldva katolikusai is, mert Moldvában aki katolikus az magyar. Gyermekkoromban ezeket a pünkösdi búcsúkat még saját szememmel láttam. Időjárástól függően 2000–10 000 lélekig terjedt a résztvevők száma. Olyan távoli vidékekről is gyalog jöttek, mint a maroszéki Mikháza; innen egy teljes heti gyaloglással értek Somlyóra.

– *Gondolom, nem kis gondot okozott a néhány ezer lakosú Csíksomlyónak, mikor ennyi ember egyszerre összegyűlt. Hogy történt a búcsúsok elszállásolása?*

– Az évszázadok során ennek a rendszere is kialakult. Minden keresztaljának egy család háza, csürje, udvara állt rendelkezésre. A keresztalják minden évben ugyanott telepedtek le. Hozzánk, Domokos Elekhez a gyergyókilyénfalvi kereszt szállott. Ahogy az egyes falvak megérkeztek, úgy mentek a vendéglátó házhoz és helyezkedtek el. A legkorábbi keresztalja pünkösöd előtti csütörtökön érkezett és pünkösöd napján délben már távozott a legutolsó is. Nagy gond volt azonban a Moldvából jött csángó magyarok elhelyezése. Nos, hogy ez is biztosítva legyen, a moldvai csángók egy havast vettek, majd átadták a Szent Péter és Pál egyházközségnek. Ezt a havast Bálványos havasnak nevezik. Ezért az egyházközség 3 napig élelemmel és szállással látta el a búcsúra érkezett csángó magyarokat. Édesanyám beszélt, hogy ő még főzött a Moldvából jött nagykalapú csángóknak. A székely és csángó magyar katolikusok számára Csíksomlyó olyan, mint a világ katolikusainak Róma.

II.

Kóka Rozália

Kedves Péter Bácsi! Aligha van Magyarországon olyan ember, akinek ha elkezdennék énekelni: Tavasz szél vizet áraszt... vagy Hidló végén padló végén... ne tudná folytatni. Ezek a népdalok s még sok más a moldvai magyarok népdalkincséből Péter bácsi munkálkodásának eredményeként épültek be a magyar nép zenei anyanyelvébe.

Aki egy kicsit is foglalkozott népzenevel, azt is tudja, hogy a Bartók Béla és Kodály Zoltán által 4 zenei dialektusra osztott magyar népzeneét Péter bácsi egy ötödikkkel egészítette ki.

Hogyan került kapcsolatba Bartók Bélával és Kodály Zoltánnal? Hogyan született meg az együttműködés?

Amikor feljöttem Budapestre, hogy elvégezzem a tanulmányaimat, akkor ismertem meg Kodály és Bartók munkásságát, törekvéseit, zenéjét. Láttam, hogy ez a két ember egy jelentéktelen apró dologból, amit a statisztikai hivatalok nem tartanak nyilván, a népdalból, milyen hatalmas mozgalmat csinált.

A legelső tettük az volt, hogy 150 éneket már 1921-ben a világ asztalára tettek. Magyar, angol francia és német előszóval is. Azt is láttam, hogy a 150 népdalt 100 000-ből válogatták ki, melyet az előző évtizedekben összegyűjtöttek. A 150-ből 70 dallam Csíkból, 30 dallam Bukovinából (Dehát az is Csíknak számít)¹ és 50 dallamot az összes többi erdélyi megyéből közölték ebben a könyvben. Ez azt jelentette, hogy a 100 000 dallamból kiválasztott 150 dallam rendkívül fontos és értékes.

Magamévá tettem Bartóknak és Kodálynak azt az elgondolását is, hogy a magyar népdalt be kell vinni a hangversenytermekbe, a zenei életünkben eluralkodott német muzsikát művészi új magyar zenével kell felváltani s ehhez közönséget is kell nevelni. 1926-ban kerültem haza a Csíkszerdai Római Katolikus Tanítóképző Intézetbe. Ott helyettes tanár lettem, ének-zenét, matematikát, fizikát és kémiát tanítottam.

Az életemnek az egyik legfontosabb munkája kezdődött, amikor megszerveztem a tanítóképző és az ott lévő gimnázium ifjúságából az énekkart. Ez a egy fiú vegyeskar volt, amelyből ha a tenor és basszus szólamokat levettem, akkor egy négyszólamú fiúgyermekkar állt a rendelkezésemre.

Ezzel a 30 tagú énekkarral Csíkszeredában és Csík vármegye falvaiban hangversenyeket tartottunk az új magyar zene anyagából.

Kodállal személyesen tartottam a kapcsolatot és kértem őt, amikor új műve jelenik meg, küldje el nekünk. El is küldötte minden munkáját. Sajátkezűleg göngyölegbe téve és saját kezével címezve.

Amint megérkeztek a darabok, megtanultuk és csaknem a budapesti bemutatókkal egyidőben meg is szólaltattuk.

Igen nevezetes volt a Sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum jubileumán tartott hangverseny. Bemutattuk a Villót, a Lengyel László játékot, a Süket sógort is.

Az összes Kodály-darabok sorrakerültek. A hétvégeken autóbust béreltünk és a megye községeibe kimentünk, ahonnan a tanulóink származtak s a szülők, rokonok nagy öröme szerepeltek a gyermekek.

A Katolikus Népszövetség keretében évenként vagy két-három évenként énekkari versenyeket rendeztünk, melyeknek eredményhirdetései a Katolikus Naggyűléseken történtek meg. Ezek országos ünnepek voltak s jelentősen hozzájárultak az erdélyi énekkari mozgalom kibontakoztatásához. Hatalmas tömegek kapcsolódtak be a versenyekbe, a gyermekek lelkesen énekeltek. A győztes egy vándorzászlót kapott, amelyre az volt írva: „Vándorolok, de a legjobb gyermek-kórusnál megállok.” Itt említeném meg az „Ezer leány” napok műsorait is. Az

„Ezer leány” napokon Kodály művei megszólaltak a székely leányok ajkán. Olyan módon tanítottam be pl. a Lengyel László játékot, hogy a négy szólam mindegyikét külön külön egy-egy falu leányseregének tanítottam be. Vigyáztam a tökéletes pontosságra.

Amikor mind a négy faluban kifogástalanul, pontosan tudták a szólamokat, akkor hoztam össze egy kórusba az egészzet és akkor ott megszületett a mű. Felemelően szép volt és a leányok csodálkoztak a legjobban, hogy mi is lett a fараdozásuk eredménye

– Az „Ezer leány napokhoz” kapcsolódik még egy mozgalom. A csíki népviselet megmentése, újra divatbahozása. Hogyan szervezte meg ezt Péter bácsi?

– Az „Ezer leány nap” úgy született meg, hogy hazaérkezve láttam, hogy az emberek kezdik elhagyni a népviseletet. Különösen a leányok kezdenek vásárolt holmikban járni, de a férfiak is kezdik elhagyni a Harisnya² viselését . . .

Az első dolgom az volt, hogy harisnyába öltöztem. Piros zsinóros, fehér harisnyába, csizmába s minden vásár- és ünnepnapon ebben jelentem meg. A leányeknek tehát nem prédikáltam, hogy öltözzenek népviseletbe, hanem én magam felöltöztem és büszkén viseltem az otthon szőtt darócot. Rövidesen sok követőm akadt s akkor kezdtem gondolkodni a leányok szóttesorokolyába³ való öltöztetésén.

A régi szóttesorokolya a Székelyföldön hallatlanul fontos dolog, perefernumi⁴ tárgy volt. A szegény leány egész életére 6 rokolyát kapott és a gazdag 12-t. Ez azt jelentette, hogy férjhezmentelétől haláláig a felvevőruha kérdése el volt intézve.

Amilyen keskenyek és nadrágszűj szélességűek Csikban a földek s színeikben különbözőek egymás mellett, olyan gyönyörű színes, hosszúcsíkos formában születtek meg a rokolyák. A fekete-pirostól kezdve a lila és mindenféle színeken át szótték a falvanként megegyező, de tájanként egymástól elütő színeken a rokolyákat.

A legelső dolgom az volt, hogy a megye divathölgyét megkerestem s arra kértem, hogy öltözzék szóttesorruhába. Szívesen és hosszabb időre vállalta a viselést. E kis csalafintaság nyomán egymás után születtek a szóttesorokolyák s hogy a kedvet mégjobban fokozzam. „Szóttesor bálakat” rendeztem, ahová csak az jöhetett, akinek szóttesorokolyája volt. Előkerültek a régi táncok is s mikor elég rokolya volt, megtervezhettem az „Ezer székely Napokat” Csíksomlyón.

Visszatérve az erdélyi kórusmozgalomra: Kodály és Bartók megjelenése előtt a hangversenytermekben, kórusversenyeken a magyar zene alig jutott szóhoz. Az ún. „Liedertafelek”, énekkarak számára írt művek érvényesültek.

Amikor 1936-ban Kolozsvárra kerültem, ott az egyetemi hallgatók Szent József kollégiumának növendékeiből szerveztem kórust. Kodály új műveit, a Jézus és a kufárokat, a Magyarokhoz c. kánont is betanítottam többek között.

1940-ben a Kolozsvári Tanítóképzőnek lettem az igazgatója és ott a kórus életet szintén megszerveztem. A mi férfi hallgatóinkból és a tanítóképző leányai-ból megalakult a Kolozsvári Tanítóképzők Énekkara. A kiváló Nagy István vezetése alatt működött és lett az ország egyik legelső énekkara. Kodály Zoltán a

121. Genfi Zsoltár bemutatását erre a kórusra bízta először. Balassa Bálint elfelejtett énekét meg egyenesen a Kolozsvári Tanítóképző énekkarának írta.

– *Az új magyar zene Erdélyben való népszerűsítése, a kórusmozgalom szervezése, irányítása, a népművészet egyéb ágainak felelevenítése mellett hogyan került sor a moldvai magyarság népzenejének összegyűjtésére?*

– 1929-ben egy rendelkezés jött a minisztériumból, hogy mivel az okleveletem Budapesten szereztem, nem taníthatok, mert a két ország között nincs reciprocitás. Így 1929-ben, 28 esztendőskoromban állás nélkül maradtam. Akkoriban került kezembe Bartók Béla könyve, A magyar népdal, amely 1924-ben jelent meg. Annak a VIII. oldalán írva van: „Az egész magyarlakta területen elvégeztük a népdalgyűjtést, csak a Bakó város melletti magyar falvakba, az ún. csángó magyar falukba nem jutottunk el.” Amikor erről én tudomást szereztem s minthogy a zenei végzettségem is megvolt, azt mondtam, elmegyek és elvégzem én azt a népdalgyűjtést, nem gondolkoztam tovább, elindultam Moldvába.

– *Péter bácsi egyik kiváló adatközlője elbeszélte nekem első találkozásunk történetét, mely az esztendőök során multságossá szelődött, elbeszélte hogyan látták ők a faluba érkezett „urat”, a gyanakvás hogyan vált egész életre szóló hálaéretté. Hogyan fogadták a moldvai csángók, hogyan indult meg a gyűjtés?*

– Amikor beléptem az első magyar házba, nem mondhatom, hogy különösebb örömmel fogadtak volna, mert ott a nadrágos ember a csángót nem nézte embernek. Úgy szólította „bangyen”, ami félhülyét, állatot jelent.

Amikor azonban látták, hogy én nem játszom velük, nem csúfolom őket és embernek tekintem őket, akkor elkezdődött a beszélgetés.

Feltűnt, hogy a beszédjük a mi beszédünknél gyorsabb, feltűnt a sok diftongus: ie, uo, nő stb., tehát a két magánhangzónak egymás után való mondása. Feltűnt a sok régies igealak, pl. „mentél lenne, jöttél lenne” ilyenformán.

Több faluban nem tudják ejteni az s-et és c-t, helyette sz-et és cs-t mondanak. Elég sok idegen szót használnak és a beszédük emiatt nehezebben érthető, nagyon kellett figyelnem, különösen az első időben, hogy mindent értsek. Azt mondja az egyik ember: „Meggyiltem a niepemvel sz lerendítettem neki had pacilt a baj.” Ami annyit tesz, hogy találkoztam a feleségemmel s rendre elmondtam neki, hogy történt a baj (a dolog). A történik szót már elfelejtették, csak a román á páci = történik ige magyarul ragozott változatát használják.

Ugyanakkor használnak olyan szavakat, amiket mi már nem tudunk, elfelejtettünk.

Azt mondják pl., hogy „pogocsál”. Nem értettem, hogy mit jelent, megkérdeztem itt Pesten Pais Dezsőt, Bárczi Gézát s más egyetemi tanárokat, ők se tudták. A csángók így magyarázták meg nekem: „A kántor halászni ment s elherdált egy nyári napot, de nem fogott semmit. A felesége otthon várta és az ember félt, hogy a fejibe veri a fazakakat, ha nem lesz semmi eredménye a halászatnak. Fel-néz a kántor az égre s azt mondja: »Istenem, ha én egy halat fognék, akkor azt a szegényeknek adnám«”. Ahogy kimondja ezt a mondatot, a horog megfogja a halat. Kiveszi, nagy az öröm, szinte táncol örömeiben, pipára gyűjt, nem lesz otthon

semmi baj! Elképzeli, hogy hogyan készíti meg a halat és hogy eszi meg, de ennél a tervnél már szó se volt a szegényekről. A kántor a halat a tarisznyába dobta, csakhogy a tarisznya lyukas volt, a hal kiesett, egyett pattant s benn volt ismét a vízben. A kántor felnézett az égre; »Én Istenem, hát én azt a halat a szegényeknek adtam volna!« Csakhogy a kántor elfelejtette, hogy az emberek az Istennel nem pogocsálnak.»

A pogocsa a csángóknál tréfa. Az 1425-ben készült Schlégli szójegyzék szerint: jacosus = pogocsás, s így a 15. században az egész magyar földön ez a szó volt használatos, nem a tréfa.

Vagy azt mondják „szilti” tehát silti, „sütöltűő”, vagyis süvöltő. „Gergel sziltilt sz ién táncoltam.” Gergely sziltilt vagyis furulyán játszott. A furulya, tilinkó nem magyar szó, a „süvöltő” a magyar szó, de mi már ezt elfelejtettük s ők megtartották.

Hát így mentem én mind mélyebbre. Kezdek nekem verseket mondani, balladákat énekelni. Éneklük az összes balladát, amit itthon már nem tudtak. A Júlia szép leány dallamát nem tudta senki. Moldvában elénekeltek nekem, csak ott nem Júlia szép leánynak nevezték, a főszereplőt, hanem Márton szép Ilonának.

A legrégebb népdalstílust éneklük és tökéletesen olyan módon, mint ahogyan a régistílusú magyar népdalokat énekelni kell.

*Veress az iég tova felé,
Veress az iég tova felé.
Az ién rózsám arra felé,
Az ién rózsám arra felé,*

Ez egy régi stílusú magyar népdal, melynek dallamában csak a félhang nélküli, 5 fokú hangsor hagjai találhatók meg, tiszta pentaton.

– *Az összegyűjtött anyag hogyan jutott el Bartókhoz és Kodályhoz?*

– Én a gyűjtéseimet rögtön megmutattam Bartóknak, Kodálynak és Szabolcsi Bencének. Minden gyűjtésemet látták, sőt a fonográf hengerekre vett anyagomat is beadtam a Néprajzi Múzeumba. Azokról maga Bartók jegyezte le a dallamokat, természetesen az én jegyzeteimet is figyelembevételre. Az „És mert akkor az idő napkeletre fordul” c. könyvemnek a teljes zenei anyagát Bartók jegyezte le.

Minthogy Bartók sokszor készült Moldvába, de sohasem jutott el, azért én Moldvából az Eucharisztikus Kongresszusra 1938-ban felhoztam Trunkból Szabó Ferencet és feleségét, Magdó leányét és István fiát, Benedek Pétert és feleségét és egy kászoni asszonyt, Veress Istvánnét. Jelentettem Bartóknak, hogy itt lesznek a moldvaiak s kértem, hogy hallgassa meg őket. Jött is Bartók s a kongresszus ideje alatt az ő irányításával készültek el a Magyar Rádióban azok a felvételek, amelyek később a Pátria lemezeken is megjelentek.

Ezeknek teljes ének és meseanyagát közzétettem a *Bartók Béla kapcsolata a moldvai csángókkal* c. könyvemben.

– *Úgy tudom, hogy több alkalommal járt gyűjtőúton Moldvában, Moldova legtöbb magyar falujában megfordult. A gyűjtéseket elvégezte, egy részüket publikálta. Ki fedezte utazásainak költségeit?*

– Az a szenzációs és különös, hogy mikor én a gyűjtést befejeztem és a kézirat-
tal mentem a különböző intézményekhez, akár párthoz, akár egyházakhoz, akár-
kihez, nem érdekelt senkit a dolog, nem adták ki a könyvemet.

Egyszer Péter Ferenc egyszerű csikszeredai nyomdász azt mondja nekem:

– Kiadom én azt a könyvet, tanár úr! és ki is adta a *Moldvai magyarságot* 500 példányban. A könyv könyvárusi forgalomba nem került. A könyveket eladtam és egy része, úgy emlékszem, hogy 25 példány az Akadémiához jutott el. Az Aka-
démia megvette és ezért adott egy összeget, ami jóval több volt, mint a könyvek ára. Ezután újra megjelentettem a könyvemet, az megint azt én kiadásom volt, mert intézmények nem vállalták.

Én a magam szegénységében, szürke tanári mivoltomban, amit össze tudtam keresni, azt fordítottam ezekre a célokra. Sokszor az ételt is megvonva magamtól tettem az utakat, hogy minél többet megtudják magyar népnek e számkivetett csoportjáról.

Engem minden időben, mindenek fölött a népem érdekei vezéreltek. Miden tettem előtt feltettem magamnak a kérdést: Meg tudod-e csinálni? A válasz mindig az volt: A népemért mindent és csak azért; és azért a halált is bármelyik percben szívesen vállalom!

Jegyzetek: 1. A bukovinai székelyek Csíkból az 1764. január 7-i Madéfalvi veszedelmet követő bűn-
vizsgálat elől menekültek el. Népdaikait máig megőrizték. – 2. A harisnya, gyapjúból szőtt, ványolt
testre szabott férfi nadrág. – 3. Szóttos rokolya, csíkos mintájú, szóttos szoknya. – 4. Perefernumi
tárgy = hozomány.

A „csíksomlyói csodák” elé

Bármikor, ha egy-egy moldvai csángó asszonnyal életéről beszélgettem, bizonyos, hogy a legszebb, a legnagyobb élményei között ott szerepelt a „Somlyói búcsún” való részvétel.

Pünkösöd előtt, és szeptemberben, Mária napja előtt, évszázadok óta – de napjainkban is – a moldvai magyar falvakból is felkerekednek a „keresztalják”, hogy elzarándokoljanak Csíksomlyóra a csodatévő Szűzanyához.

A 4-4 napig tartó úton, a falvakban a közeledő búcsúsokat harangszóval fogadják. A templomok előtt kalács-
csal, friss vízzel kínálják őket, akik a hosszabb, rövidebb pihenő után énekelve, imádkozva folytatják útjukat. Reménykedve várják a „csodákat”, életük jobbrafordulását a Csíksomlyói Madonnától. Álljon itt példának egy moldvai csángó asszony három története.

Kóka Rozália